ภาษาเพื่อการสื่อสารในการแสดงลิเก

LANGUAGE FOR COMMUNICATION IN LIKAY PERFORMANCE

มณี เทพาชมภู *

MANEE THEPHACHOMPHU

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารูปแบบการสื่อสาร องค์ประกอบและวัตถุประสงค์ของการสื่อสารในการแสดงลิเก 2) ศึกษาวัจนภาษาและอวัจนภาษาที่ใช้สื่อสารในการแสดงลิเก 3) วิเคราะห์ลักษณะภาษาที่ใช้สื่อสารในการแสดงลิเก โดยใช้กรณีศึกษาข้อมูลจากคณะลิเกพรเทพ พรทวี ซึ่งเป็นคณะที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ข้อมูลภาคสนามจากการสังเกตและการสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า

1. การแสดงลิเกมีรูปแบบการสื่อสาร ประกอบด้วย การไหว้ครู การโหมโรง การรำถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การออกแขก การแสดง และการลาโรง ทุกขั้นตอนมีองค์ประกอบของการสื่อสารครบถ้วน ได้แก่ ผู้ส่งสาร ผู้รับสาร สาร สื่อ และผลที่ปรากฏ มีวัตถุประสงค์ของการสื่อสารชัดเจน กระบวนการสื่อสารในการแสดงลิเกสะท้อนให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร คือ ผู้แสดงกับผู้ชม ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ผล

2. ภาษาที่ใช้สื่อสารแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ 1) วัจนภาษา ได้แก่ การใช้คำพูด เนื้อเรื่อง และบทร้อง 2) อวัจนภาษา ได้แก่ ดนตรีและเพลงบรรเลง การรำ กิริยาท่าทาง สีหน้า แววตา น้ำเสียง อารมณ์ การแต่งกาย การแต่งหน้า เวที ฉาก แสง เสียง และอุปกรณ์

3. ลักษณะภาษาที่ใช้สื่อสารในการแสดงลิเก ประกอบด้วย การใช้คำ ได้แก่ คำง่าย สื่อความหมายชัดเจนตรงไปตรงมา คำไพเราะสละสลวย สัมผัสคล้องจอง คำซ้อน คำสรรพนาม คำราชาศัพท์ คำภาษาต่างประเทศ คำสแลง คำที่เป็นสำนวน คำแสดงอารมณ์ความรู้สึก คำศัพท์เฉพาะของลิเก การใช้ภาพพจน์ ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ และสัญลักษณ์

คำสำคัญ: ภาษาเพื่อการสื่อสาร การแสดงลิเก

* วิทยาลัยนาฏศิลปสุพรรณบุรี สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

Suphanburi College of Dramatic Arts, Bunditpatanasilpa Institute

Abstract

This research aim: to identify the communication style, communication elements and purposes of communication in Likay performance; to study the verbal and nonverbal language, and to analyze the language used to communicate in Likay performance. Use case study data from Pronthep Pronthawee Likay Troupe that has been well-known so far. The data were collected from documents, electronic media and field study by observing and interviewing. Describe the results by descriptive analysis. The study indicate that:

1. Likay performance has the different communication styles. Consist of Waikru (pay respect), Homrong (prelude), Ram Thawaymua (sacred offering), Ookkhaek (prelude), Playing (start the story, the continuity, the end) and Larong (bid farewell). Composition of communication is complete. The purpose of the communication is clear. It reflects the successful interaction between the messengers and the receivers.

2. Communication languages are divided into 2 types: 1) Verbal, consisting of speech, story and lyrics. 2) Nonverbal, music, dance, action, face, eye, tone, emotion, costume, make up, stage, scene, effect and accessories.

3. The use of language in communication: The meaning of the message is clearly straight, sweet words rhyme, stacked words, pronoun, royal word, foreign language, slang, idioms, feeling words, Likay' s vocabulary. Imagery includes simile, metaphor, symbol.

Keywords: Language for Communication, Likay performance

บทนำ

การสื่อสารมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เป็นสิ่งที่ใช้สื่อความหมาย สร้างความเข้าใจและการมีปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล ทำให้ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข ในยุคปัจจุบันที่เรียกว่า ยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ การสื่อสารนับว่ามีความสำคัญต่อบุคคลและสังคมอย่างยิ่ง เพราะการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทำให้บุคคลมีความรู้

ความคิด และโลกทัศน์กว้างไกลยิ่งขึ้น สร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ชุมชนและสังคมในทุกด้าน ส่งผลให้ประเทศพัฒนาได้อย่างมั่นคง ยั่งยืน “การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการสนองตอบความต้องการและความพึงพอใจของมนุษย์ ช่วยให้มนุษย์เข้าใจตนเองและสิ่งแวดล้อมรอบตัว เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างและธำรงรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน ช่วยเสริมสร้างสุขภาพจิตใจและร่างกายของมนุษย์ให้ดีขึ้น เป็นทักษะสำคัญซึ่งส่งผลต่อความสำเร็จในวิชาชีพของมนุษย์” (ธนู ทดแทนคุณ และ กานต์รวี แพทย์พิทักษ์, 2557, น. 48) องค์ประกอบของการสื่อสาร ได้แก่ ผู้ส่งสาร คือผู้ถ่ายทอดข้อมูล ผู้รับสาร คือผู้รับข้อมูลจากผู้ส่งสาร สาร คือเนื้อหาของข้อมูล สื่อ คือสิ่งที่นำข้อมูลจากผู้ส่งสารไปสู่ผู้รับสาร ผลที่ปรากฏคือการตอบสนองของผู้รับสาร หากขาดส่วนใดส่วนหนึ่งถือว่าการสื่อสารไม่สัมฤทธิผล วัตถุประสงค์ของการสื่อสารสามารถกล่าวได้ว่ามนุษย์ติดต่อสื่อสารกัน “เพื่อแจ้งให้ทราบ เพื่อให้การศึกษา เพื่อโน้มน้าวใจ เพื่อสร้างความพึงพอใจหรือให้ความบันเทิง เพื่อสอบถามหรือขอความช่วยเหลือและเพื่อรักษาสัมพันธไมตรีทางสังคม” (คณะกรรมการวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร, 2557, น. 23-26) การสื่อสารของมนุษย์ใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ แนวคิด ประสบการณ์ วิถีการดำเนินชีวิต “เป็นเครื่องมือแสดงความสะเทือนใจและจรรโลงใจคนในสังคม แสดงความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนโน้มน้าวจิตใจของคนในชาติให้รักใคร่สมานฉันท์เป็นเผ่าพันธุ์เดียวกัน” (จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ และ วีรวัฒน์ อินทรพร, 2558, น. 21) นับว่าภาษาเป็นสื่ออย่างหนึ่งในกระบวนการสื่อสารของมนุษย์ นอกจากนี้ภาษายังเป็นเครื่องมือสำคัญในการบันทึกและถ่ายทอดวัฒนธรรมออกมาในรูปแบบของวรรณกรรม งานเขียน งานประพันธ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรและมุขปาฐะ รวมถึงงานสร้างสรรค์ทางศิลปะที่ใช้ภาษาเป็นสื่อทุกเนื้อหาและรูปแบบ เช่น วรรณคดี วรรณกรรม บทเพลง และการแสดงทุกประเภท ได้แก่ โขน ละคร ระบำรำฟ้อน และการแสดงพื้นบ้านที่ยังเป็นที่นิยมของประชาชนในปัจจุบันคือ ลิเก

ลิเก เป็นการแสดงที่มีรูปแบบการสื่อสารโดยใช้ภาษาเป็นสื่อถ่ายทอด ซึ่งต้องใช้ความสามารถของผู้แสดงทั้งการร้อง การรำ การพูดสนทนา และการแสดงบทบาท โดยแสดงเป็นเรื่องราวแบบละคร มีวงปี่พาทย์บรรเลงประกอบ เอกลักษณ์สำคัญของลิเกคือการขับร้องทำนอง รานิเกลิง และการแต่งกายที่สวยงามด้วยชุดเพชร “รูปแบบการแสดงลิเก เริ่มด้วยการโหมโรง การรำถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การออกแขก แล้วจึงแสดงเป็นเรื่อง โดยเริ่มจากการประกาศชื่อเรื่อง การเปิดเรื่องหรือเปิดตัวผู้แสดงในฉากแรก จากนั้นดำเนินเรื่อง

ตามเหตุการณ์ตั้งแต่ต้นจนจบในฉากสุดท้าย แล้วลาโรงโดยการบรรเลงปี่พาทย์และขับร้องเพลงที่เป็นสัญลักษณ์ของคณะซึ่งทำให้ผู้ชมทราบว่าการแสดงจบลงแล้ว จากนั้นผู้แสดงกล่าวลาผู้ชม หัวหน้าคณะกล่าวขอบคุณ และเชิญชวนให้ติดตามชมการแสดงคณะของตนในโอกาสต่อไป" (กรองแก้ว แรงเพ็ชร์, 2549, น. 100-101) จุดเด่นสำคัญซึ่งเป็นแรงจูงใจให้ผู้ชมสนใจและติดตามชมการแสดงลิเกคือ เนื้อเรื่องสนุกสนาน การดำเนินเรื่องเร็ว และมีบทตลกขบขัน การแสดงลิเกเป็นกระบวนการสื่อสารที่มีองค์ประกอบของการสื่อสารครบถ้วน ได้แก่ ผู้ส่งสาร ผู้รับสาร สาร สื่อ และผลที่ปรากฏ มีวัตถุประสงค์หลักของการสื่อสารชัดเจนคือเพื่อสร้างความบันเทิง ความพึงพอใจให้แก่ผู้ชม "เสน่ห์ของลิเกคือการสร้างอารมณ์ความรู้สึกร่วมแก่ผู้ชมได้หลากหลายอรรถรส คำร้องที่เข้าใจง่าย สอดแทรกความคิด ค่านิยม ศีลธรรม ประเพณี อุปนิสัยของมนุษย์ทั้งดีและเลว ตลอดจนทัศนคติต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต" (รัตนะ บัวสนธ์ และคณะ, 2554, น.1)

ภาษาที่ใช้สื่อสารในการแสดงลิเกแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ วัจนภาษา ได้แก่ การใช้คำพูด เนื้อเรื่อง และบทร้อง อวัจนภาษา ได้แก่ ดนตรีและเพลง การรำ กิริยาท่าทาง สีหน้า แววตา น้ำเสียง อารมณ์ การแต่งกาย การแต่งหน้า เวที ฉาก แสง เสียง และอุปกรณ์ เนื้อเรื่องที่ใช้แสดงลิเกจัดเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่ประกอบด้วยภาษาทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ส่วนที่เป็นร้อยแก้ว ได้แก่ คำพูดหรือบทสนทนาของผู้แสดง ส่วนที่เป็นร้อยกรอง ได้แก่ คำร้องที่เป็นเอกลักษณ์ของลิเก คือ เพลงรานิเกลิง นอกจากนี้ยังมีเพลงไทยสองชั้นและชั้นเดียว รวมถึงเพลงลูกทุ่งและเพลงอื่น ๆ ด้วย "ผู้แสดงลิเกเป็นปฏิภาณกวีที่มีความเชี่ยวชาญในด้านการใช้ภาษา มีการเลือกสรรคำที่ไพเราะ ใช้สำนวนโวหาร และกวีโวหารได้เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง มีการใช้ภาพพจน์ทำให้ผู้ชมได้รับรสภาษาและเกิดจินตนาการ" (เฉิดฉันท์ ดอกแก้ว, 2543) นับว่าผู้แสดงลิเกเป็นผู้มีความสามารถด้านการใช้ภาษาและการสื่อสารเป็นอย่างดี เพราะการแสดงลิเกนั้นผู้แสดงต้องใช้ทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษาได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกันทั้งการขับร้องตามท่วงทำนองของเพลงต่าง ๆ การพูดสนทนาและการใช้กิริยาท่าทาง น้ำเสียง เป็นต้น จึงนับว่าภาษาที่ใช้สื่อสารในการแสดงลิเกเป็นสิ่งที่น่าศึกษาอย่างยิ่ง แม้ว่าปัจจุบันนี้มีการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับภาษากันอย่างแพร่หลาย แต่มักเป็นการศึกษาทางด้านวรรณคดีและวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ เช่น นวนิยาย เรื่องสั้น นิทาน เพลงลูกทุ่ง เป็นต้น แม้จะมีผู้สนใจศึกษาลิเกมากขึ้น แต่ก็มีแนวโน้มไปในทางศึกษาประวัติความเป็นมา รูปแบบและองค์ประกอบในการแสดงลิเก รวมถึงการศึกษาเกี่ยวกับ

การประกอบอาชีพของลิเก ส่วนการศึกษาด้านภาษาและการสื่อสารนั้นแม้จะมีผู้ศึกษาอยู่บ้าง แต่ก็มีข้อแตกต่างไปจากสิ่งที่ผู้วิจัยมุ่งศึกษา กล่าวคืองานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาภาษาจากรูปแบบการสื่อสารในการแสดงลิเกทุกขั้นตอนตั้งแต่เริ่มต้นจนจบการแสดง โดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบและวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร ศึกษาวัจนภาษาและอวัจนภาษาที่ใช้สื่อสารในการแสดงลิเก รวมทั้งศึกษาลักษณะของภาษาที่ใช้สื่อสารในการแสดงลิเกทั้งการใช้คำและการใช้ภาพพจน์

ผู้วิจัยเลือกคณะลิเกพรเทพ พรทวี เป็นกรณีศึกษาเนื่องจากเป็นคณะที่แสดงลิเกเป็นอาชีพหลัก มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมจากประชาชนอย่างกว้างขวางมาเป็นเวลายาวนานถึง 23 ปี มีผลงานการแสดงที่สร้างความประทับใจให้แก่ผู้ชม และมีผู้ติดต่อจัดหาไปแสดงในงานต่าง ๆ อยู่เสมอจนถึงปัจจุบัน สามารถกล่าวได้ว่าการแสดงของคณะพรเทพ พรทวี เป็นกระบวนการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและสัมฤทธิผล จึงน่าสนใจศึกษาภาษาที่ใช้สื่อสารในการแสดงลิเก สะท้อนให้เห็นว่าภาษาที่ใช้สื่อสารในการแสดงลิเกมีคุณค่าเชิงวรรณศิลป์ สมควรที่จะศึกษา อนุรักษ์ ส่งเสริม และเผยแพร่การแสดงลิเกซึ่งถือเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของไทยให้ธำรงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสาร องค์ประกอบและวัตถุประสงค์ของการสื่อสารในการแสดงลิเก
2. เพื่อศึกษาวัจนภาษาและอวัจนภาษาที่ใช้สื่อสารในการแสดงลิเก
3. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะภาษาที่ใช้สื่อสารในการแสดงลิเก

วิธีการศึกษา

ผู้วิจัยเลือกใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Document) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) มีขั้นตอนวิธีการดำเนินการศึกษา ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูล

1.1 ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาและการสื่อสาร ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษา ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลิเก

1.2 ศึกษารูปแบบการแสดงลิเกคณะพรเทพ พรทวี โดยชมการแสดงหน้าเวทีตามงานต่าง ๆ และศึกษาเพิ่มเติมจากแถบบันทึกเสียงและภาพเคลื่อนไหว (วีดิทัศน์) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ การสังเกตและสัมภาษณ์ แหล่งข้อมูลในการศึกษาค้นคว้า ได้แก่

1) หอสมุดแห่งชาติจังหวัดสุพรรณบุรี เฉลิมพระเกียรติ

2) ห้องสมุดวิทยาลัยนาฏศิลปสุพรรณบุรี

3) แหล่งข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ สถานที่จัดงานแสดงลิเก

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) รวมทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ตามประเด็นการศึกษาที่กำหนดไว้

2.2 เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Research) โดยเดินทางไปศึกษาการแสดงของคณะลิเกตามงานที่จัดขึ้นในเขตพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี พระนครศรีอยุธยา และปทุมธานี ใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participative Observation) ศึกษาขั้นตอนการใช้ภาษาในการแสดงลิเกทุกกระบวนการตั้งแต่เริ่มต้นจนจบการแสดง โดยใช้เวลาครั้งละ 6 ชั่วโมง จำนวน 5 ครั้ง ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2560 ถึงเดือนเมษายน 2561

2.3 รวบรวมเนื้อเรื่องที่ใช้แสดงในงานต่าง ๆ ของคณะลิเกพรเทพ พรทวี โดยสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นเรื่องที่ชาวคณะจัดแสดงบ่อย และผู้ชมนิยมชมชอบ จำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ กาหลงกรุง จอมทัพสุโขทัย ปาฏิหาริย์แห่งรัก ลูกผู้ชายกู้ชาติ และอานุภาพแห่งความรัก เพื่อนำมาวิเคราะห์การใช้ภาษาด้านการใช้คำและการใช้ภาพพจน์ตามกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้

2.4 สัมภาษณ์หัวหน้าคณะลิเก โฆษกประจำคณะและผู้แสดงในคณะ โดยผู้วิจัยใช้วิธีสนทนากับผู้ตอบในลักษณะที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน (Face to Face Interaction) เพื่อสอบถามข้อมูลตามประเด็นการศึกษาที่ตั้งไว้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ชัดเจน และเป็นประโยชน์ ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดข้อคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้าก่อนการไปเก็บข้อมูลโดยผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญแล้วนำไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลตามข้อคำถามที่ได้กำหนดไว้ นอกจากนี้ยังใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) ด้วยซึ่งเป็นการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมนอกเหนือจากคำถามที่กำหนดไว้

2.5 จดบันทึก (Field Note) ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์เป็นลายลักษณ์อักษร รวมทั้งใช้อุปกรณ์ช่วยเพิ่มเติมรายละเอียด เช่น กล้องถ่ายรูป เทปบันทึกเสียง แถบบันทึกเสียงและภาพเคลื่อนไหวเพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามประเด็นการศึกษาที่กำหนด

3. การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากเอกสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และข้อมูลภาคสนามมาตรวจสอบความสมบูรณ์ ความถูกต้องครบถ้วน แล้วนำมาจัดหมวดหมู่ตามประเด็นวิจัยที่ตั้งไว้ จากนั้นสรุปข้อมูลและเรียบเรียงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาเชิงพรรณนาวิเคราะห์ โดยมีขั้นตอนดังนี้

3.1 วิเคราะห์รูปแบบการสื่อสารในการแสดงลิเก ซึ่งปรากฏตามลำดับ ได้แก่ การไหว้ครู การโหมโรง การรำถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การออกแขก การแสดง และการลาโรง โดยวิเคราะห์ความสอดคล้องกับทฤษฎีองค์ประกอบของการสื่อสาร 5 ประการ คือ ผู้ส่งสาร สาร สื่อ ผู้รับสาร และผลที่ปรากฏ รวมทั้งวิเคราะห์วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร

3.2 วิเคราะห์ภาษาที่ใช้สื่อสารในการแสดงลิเก ประกอบด้วย วัจนภาษา ได้แก่ การใช้คำพูด เนื้อเรื่อง และบทร้อง อวัจนภาษา ได้แก่ ดนตรีและเพลง การรำ กิริยาท่าทาง บทบาท อารมณ์ สีหน้า น้ำเสียง การแต่งกาย การแต่งหน้า เวที ฉาก แสง เสียง และอุปกรณ์

3.3 วิเคราะห์ลักษณะภาษาที่ใช้สื่อสารในการแสดงลิเกจากบทร้องในเนื้อเรื่องที่ใช้แสดง ประกอบด้วย การใช้คำ ได้แก่ คำง่าย สื่อความหมายชัดเจน ตรงไปตรงมา คำไพเราะสละสลวย สัมผัสคล้องจอง คำซ้อน คำสรรพนาม คำราชาศัพท์ คำภาษาต่างประเทศ คำสแลง คำที่เป็นสำนวน คำแสดงอารมณ์ความรู้สึก คำศัพท์เฉพาะของลิเก การใช้ภาพพจน์ ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ และสัญลักษณ์

3.4 ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูลด้านเนื้อหา โดยผู้เชี่ยวชาญด้านการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะการใช้ภาษา ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะการแสดง และศิลปินลิเก

3.5. การสรุปและนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยสรุปและนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยนำข้อมูลมาเรียบเรียง ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการศึกษา

1. รูปแบบการสื่อสารในการแสดงลิเกคณะพรเทพ พรทวี

การแสดงลิเกคณะพรเทพ พรทวี มีรูปแบบการแสดงที่ยึดขนบธรรมเนียมดั้งเดิมซึ่งเป็นแบบแผนจากอดีตมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลายาวนานถึง 23 ปี โดยมีการปฏิบัติตามลำดับขั้นตอนประกอบด้วย การไหว้ครูก่อนแสดง การโหมโรง การรำถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การออกแขก การแสดง และการลาโรง ซึ่งสัมพันธ์กับองค์ประกอบและวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร ดังนี้

1.1 การไหว้ครูก่อนแสดง

1.1.1 รูปแบบการสื่อสาร เป็นการแสดงความเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันมีพระฤาษี หรือ พ่อแก่ ที่คณะลิเกนำมาตั้งบูชาที่โรงลิเกทุกครั้งที่แสดง มีเครื่องบูชา ได้แก่ ดอกไม้ ธูป เทียน พวงมาลัย และเงินกำนล

1.1.2 องค์ประกอบของการสื่อสาร ผู้ส่งสารคือ ผู้ทำพิธีไหว้ครู ผู้รับสารคือ ครูบาอาจารย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็น โดยมีศีรษะพ่อแก่เป็นตัวแทนที่มองเห็นได้ สาร คือคำบูชาครูที่ผู้ทำพิธีท่อง สวด หรืออธิษฐานขอพรต่อครู สื่อ คือเสียงที่พูดหรือท่องคำสวด และควันธูปที่จุดเป็นเครื่องบูชานั้น เปรียบเสมือนสื่อนำพาคำสวด คำขอพรของผู้กล่าวไปถึงพ่อแก่และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้ท่านได้รับรู้ถึงคำบูชากราบไหว้ของผู้ทำพิธี ผลที่ปรากฏคือ ผู้ทำพิธีไหว้ครูมีความรู้สึกสบายใจ มีขวัญ กำลังใจที่ดีในการจัดการแสดงให้ประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพึงพอใจ ไม่มีปัญหาและอุปสรรคใด ๆ

1.1.3 วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร เพื่อแสดงความเคารพบูชาครูบาอาจารย์ให้การแสดงในแต่ละครั้งสำเร็จลุล่วงด้วยดี

1.2 การโหมโรง

1.2.1 รูปแบบการสื่อสาร เป็นการบรรเลงปี่พาทย์พร้อมกับพิธีไหว้ครูก่อนเริ่มการแสดง โดยใช้เพลงที่เป็นแบบแผน

1.2.2 องค์ประกอบของการสื่อสาร ผู้ส่งสาร คือ นักดนตรีหรือผู้บรรเลงดนตรี สาร คือเพลงต่าง ๆ ที่อยู่ในชุดโหมโรง สื่อ คือเครื่องดนตรีและเสียงเพลงจากการบรรเลงในท่วงทำนองต่าง ๆ ผู้รับสาร คือผู้ชม ผู้ฟัง และชาวคณะลิเก ผลที่ปรากฏคือ ทุกคนรับรู้ว่าการแสดงใกล้จะเริ่มขึ้นแล้ว

1.2.3 วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร เพื่อแสดงความเคารพสืบทอดธรรมเนียมปฏิบัติที่มีมาแต่ดั้งเดิม เป็นสัญญาณนัดหมายให้ผู้แสดงเตรียมตัวให้พร้อมเพราะใกล้จะถึงเวลาแสดงเป็นเครื่องประกาศแจ้งแก่ผู้ชมว่าใกล้ถึงเวลาแสดงแล้วจะได้ชักชวนกันมาชม

1.3 การรำถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์

1.3.1 รูปแบบการสื่อสาร เป็นการรำถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำสถานที่ที่คณะลิเกแสดง ถือเป็นการเบิกโรงก่อนที่จะมีการแสดงเป็นเรื่องในลำดับต่อไป

1.3.2 องค์ประกอบของการสื่อสาร ผู้ส่งสาร คือ ผู้รำ ผู้บรรเลงดนตรี สาร คือ เพลงที่บรรเลงประกอบการรำ สื่อ คือ กิริยาท่ารำของผู้รำ และเสียงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการรำ ผู้รับสาร คือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์และผู้ชม แม้จะเป็นเรื่องของความเชื่อที่กล่าวว่าผู้รับสารคือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่คณะลิเกได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ผลที่ปรากฏคือ ผู้รำ รวมถึงคณะลิเกเกิดความสบายใจ

1.3.3 วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร เพื่อแสดงความเคารพต่อสถานที่เสริมสร้างกำลังใจให้แก่คณะลิเก

1.4 การออกแขก

1.4.1 รูปแบบการสื่อสารเป็นการบรรเลงเพลงประกอบการขับร้องเพลงทำนองแขก ซึ่งมีเนื้อหากล่าวถึงคุณสมบัติอันโดดเด่นของคณะลิเก เชิญชวนให้มาชม ท่วงทำนองเพลงมีความสนุกสนาน เร้าใจ และมีเด็ก ๆ ออกมาเต้นตามท่วงทำนองเพลงเพื่อสร้างสีสัน

1.4.2 องค์ประกอบของการสื่อสาร ผู้ส่งสาร คือ ผู้แสดง ผู้ขับร้อง ผู้บรรเลงปี่พาทย์ และเด็กเต้นแขก สาร คือ คำร้องเพลงออกแขก ท่วงทำนองเพลงออกแขก สื่อ คือ เสียงร้อง เสียงดนตรี ท่าเต้นแขกของเด็ก ๆ รวมถึงไมโครโฟนและเครื่องขยายเสียงที่นำเสียงต่าง ๆ ขณะออกแขกไปสู่ผู้รับสาร คือ ผู้ฟัง ผู้ชม ให้ได้ยินเสียงและมองเห็นภาพการออกแขกบนเวที ผลที่ปรากฏคือทำให้เกิดการรับรู้ เกิดความสนุกสนาน มีความสุข และประทับใจในผลงานการแสดงโดยภาพรวมของชาวคณะ ทำให้อยากติดตามชมอีกในโอกาสต่อไป

1.4.3 วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร เพื่อรักษาและสืบทอดธรรมเนียมปฏิบัติที่มีมาแต่ดั้งเดิม เพื่อเชิญชวน สร้างแรงจูงใจ โน้มน้าวใจ สร้างความพึงพอใจแก่ผู้ชม

1.5 การแสดง

1.5.1 รูปแบบการสื่อสาร เป็นการแสดงแบบละคร มีเนื้อเรื่อง ตัวละคร บทร้อง บทสนทนาของผู้แสดง มีการเปิดเรื่อง ดำเนินเรื่อง จนจบเรื่อง

1.5.2 องค์ประกอบของการสื่อสาร ผู้ส่งสาร คือ ผู้แสดง ผู้บรรเลงดนตรี ผู้บรรยาย ส่วนผู้รับสารคือ ผู้ชม สาร คือ เนื้อเรื่องที่แสดง ซึ่งถ่ายทอดออกมาเป็นคำร้อง หรือคำพูด สื่อ คือ เสียงร้อง เสียงพูด กิริยาท่าทาง หรือบทบาทที่แสดง การรำ รวมถึงส่วนประกอบอื่น ๆ เช่น การแต่งกาย แต่งหน้า เวที ฉาก แสง เสียง และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการแสดง ผลที่ปรากฏคือ ทำให้ผู้ชมรับรู้เรื่องราว เข้าใจเหตุการณ์ตามเนื้อเรื่อง เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน ชื่นชมและประทับใจในความสามารถของผู้แสดงจนเกิดความรู้สึกคล้อยตาม เช่น ซาบซึ้งไปกับบทบาทของผู้แสดง หัวเราะชอบใจ ปรบมือและแสดงความชื่นชม ให้รางวัลผู้แสดง รวมถึงติดต่อจัดหาไปแสดงในงาน หรือติดตามชมผลงานการแสดงในงานต่าง ๆ ที่คณะลิเกไปแสดง

1.5.3 วัตถุประสงค์ของการสื่อสารเพื่อสร้างความบันเทิง ความสุข ความพึงพอใจให้แก่ผู้ชม และถือเป็นการประชาสัมพันธ์คณะลิเกด้วย

1.6 การลาโรง

1.6.1 รูปแบบการสื่อสาร เป็นการสื่อสารในลำดับสุดท้ายหลังจากที่การแสดงตามเนื้อเรื่องจบลง ผู้แสดงในฉากสุดท้ายทุกคนร้องเพลงอำลาประจำคณะ จากนั้นหัวหน้าคณะกล่าวขอบคุณผู้ชม กล่าวลา กล่าวอวยพร แล้วปิดไฟหน้าเวที

1.6.2. องค์ประกอบของการสื่อสาร ผู้ส่งสาร คือ คณะลิเก ประกอบด้วยหัวหน้าคณะซึ่งเป็นพระเอกของเรื่อง พร้อมด้วยผู้ร่วมแสดงในฉากสุดท้าย ผู้รับสารคือ ผู้ชม สาร คือ เพลงประจำคณะที่ผู้แสดงทุกคนขับร้องพร้อมกันเป็นเพลงลาผู้ชม คำกล่าวขอบคุณ กล่าวอำลา กล่าวอวยพรของหัวหน้าคณะ สื่อ คือ เสียงดนตรีที่บรรเลงเพลงจบการแสดง กิริยาท่าทางการโบกมือลา และการไหว้ผู้ชม ผลที่ปรากฏคือ ผู้ชมรับรู้ว่าจบ การแสดงแล้ว รู้สึกชื่นชมและมีความสุขที่ได้ชมการแสดง

1.6.3 วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร เพื่อแจ้งให้ผู้ชมทราบว่าการแสดงจบลงแล้ว เป็นการอำลา ขอบคุณผู้ชม และเชิญชวนให้ติดตามชมการแสดงในโอกาสต่อไป

2. วัจนภาษาและอวัจนภาษาที่ใช้สื่อสารในการแสดงลิเก

2.1 วัจนภาษา คือ คำพูด การขับร้อง และการเขียนที่ใช้สื่อสารในการแสดงลิเก ประกอบด้วย 1) การใช้คำพูด ได้แก่ การนำเข้าสู่ช่วงเริ่มต้นของการแสดง การพูดนำเข้าสู่การออกแขก การประกาศเรื่องที่แสดง การพูดบรรยายขณะลิเกแสดง การพูดสนทนาของผู้แสดงสื่อสารกันตามบทบาทของเรื่องที่แสดง การพูดสนทนาของผู้แสดงกับผู้ชม การกล่าว

ลาผู้ชมเมื่อจบการแสดง 2) เนื้อเรื่อง ได้แก่ ที่มาของเรื่อง ชื่อเรื่องและชื่อตัวละคร ชื่อสถานที่ในเรื่อง 3) บทร้อง ได้แก่ เพลงออกแขก เพลงรานิเกลิง เพลงไทยสองชั้นและชั้นเดียว เพลงเกี้ยว เพลงลูกทุ่งและเพลงอื่น ๆ

2.2 อวัจนภาษา ได้แก่ ดนตรีและเพลง การรำ กิริยาท่าทาง สีหน้า แววตา น้ำเสียง อารมณ์ การแต่งกาย การแต่งหน้า เวที ฉาก แสง เสียง และอุปกรณ์ต่าง ๆ ดนตรีและเพลงนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ใช้ในการแสดงลิเกตั้งแต่เริ่มต้นจนจบการแสดง ประกอบด้วย เพลงโหมโรง เพลงออกแขก เพลงประกอบการรำ และเพลงบรรเลงประกอบการแสดงหรือดำเนินเรื่อง ด้านการรำก็ถือว่าสำคัญเช่นกัน โดยมีการรำถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำสถานที่ทุกงานที่ไปแสดง รำหน้าเวทีก่อนออกแขก รำประกอบการออกแสดงในฉากแรกของผู้แสดง และรำตีบทประกอบการขับร้อง ด้านการแต่งกายและการแต่งหน้าของลิเกนั้นผู้แสดงทั้งชายและหญิงส่วนใหญ่แต่งกายด้วยชุดเพชรที่มีรูปแบบและสีสันสดใส สวมเครื่องประดับแพรวพราว แต่งหน้าสวยงาม คมเข้ม เพื่อให้เข้ากับแสงไฟและสร้างความตื่นตา ตื่นใจให้แก่ผู้ชม ส่วนเวที ฉาก แสง เสียง ที่ลิเกใช้ในปัจจุบันมีความทันสมัยมากขึ้นโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ฉากพิมพ์ด้วยระบบคอมพิวเตอร์ ระบบแสง เสียงที่มีคุณภาพ ใช้ไมโครโฟนแบบไร้สาย เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้อุปกรณ์ประกอบการแสดงตามเนื้อเรื่องได้อย่างเหมาะสม เช่น ดาบ ทวน ม้าแผง ตุ๊กตาเด็ก หมอนอิง หัวม้า หัวนก ฯลฯ

3. ลักษณะภาษาที่ใช้สื่อสารในการแสดงลิเก

จากการศึกษาลักษณะภาษาที่ใช้สื่อสารในการแสดงลิเก พบว่ามีรูปแบบเฉพาะตัวของการใช้ถ้อยคำที่เป็นภาษาพูด ภาษาเขียน รวมถึงบทร้องที่ใช้สื่อสาร ดังนี้

3.1 การใช้คำ

3.1.1 คำง่ายสื่อความหมายชัดเจน ตรงไปตรงมา ภาษาที่ใช้ในการแสดงลิเกไม่ว่าจะเป็นเนื้อเรื่อง บทร้อง บทสนทนาของผู้แสดง รวมถึงการพูดสื่อสารกับผู้ชมส่วนใหญ่ใช้ภาษาระดับไม่เป็นทางการและภาษาระดับกันเอง คือใช้คำธรรมดา ฟังแล้วเข้าใจง่าย สอดคล้องกับบรรยากาศของความเป็นชาวบ้าน เพราะผู้ชมลิเกส่วนใหญ่เป็นชาวบ้าน ซึ่งมานั่งชมลิเกตามงานวัด และตัวละครในเรื่องที่แสดงก็มักเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านสามัญชนจึงใช้คำภาษาชาวบ้านซึ่งถือว่า สมจริง

ตัวอย่างการใช้คำง่ายสื่อความหมายชัดเจน ตรงไปตรงมา

ขอด สาวสาวแถวนี้น่ะเนื้อนวล แต่ไม่เหมือนอีควรของข้า

ใจไอ้ขอดระห่ำอยากตามไปหา รักเหมือนบ้าติดบ่วง
ถ้าเอ็งชอบอีค้างเนื้อนวล เฮ้ย! กูขออีควรไปควง
(พรเทพ พรทวี : กาหลงกรุง)

ถ้อยคำที่ใช้ในบทร้องนี้ใช้ภาษาพูดแบบชาวบ้าน เรียกหญิงสาวโดยใช้คำนำหน้าว่า “อี” ซึ่งเป็นคำเรียกปกติของชาวบ้าน มิได้ถือว่าเป็นคำหยาบคาย และมักจะเรียกชื่อเพียงคำเดียวหรือพยางค์เดียว ซึ่งถือเป็น “ชื่อเล่น” เช่น ชื่อสมควร เรียกว่า “อีควร” ชื่อน้ำค้าง เรียกว่า “อีค้าง” การใช้คำง่ายในบทร้องลิเกทำให้ผู้ชมเกิดความเข้าใจได้ชัดเจน ฟังได้ทุกเพศ ทุกวัย แสดงความเป็นกันเอง สร้างความสนุกสนาน ผ่อนคลายความเครียด

3.1.2 คำไพเราะ สละสลวย สัมผัสคล้องจอง ภาษาในการแสดงลิเกมีทั้งภาษาร้อยแก้ว คือ ส่วนที่เป็นบทพูดหรือเจรจาและร้อยกรอง คือส่วนที่เป็นคำร้อง การใช้ถ้อยคำในบทพูดและบทร้องของลิเกมีลักษณะเด่นอยู่ที่การเลือกสรรคำใช้ได้อย่างไพเราะสละสลวย ถึงแม้จะใช้คำธรรมดาที่ไม่ใช่ศัพท์สูง แต่ก็สามารถร้อยเรียงให้มีสัมผัสคล้องจอง มีการเล่นคำเล่นเสียง มีลีลาจังหวะและท่วงทำนอง ตัวอย่างการใช้คำไพเราะสละสลวยในบทร้อง

สุริยา เมื่อแรกเจอฉันนั่งจ้อง เริ่มรักนวลน้องนางนี้
ช่างสวยถูกใจอยากเอ่ยวจี รักแต่นางนี้หนักหนา
วันเพ็ญ เมื่อฟังคำชายมาเอ่ยชม มาใช้คารมชวเลข
มาพูดอ้อม ๆ คิดกล่อมนางเอก อย่ามาสรรเสกพี่จ๋า
สุริยา เธอสวยเหมือนนางฟ้าที่ข้าใฝ่ฝัน แหวกม่านวิมานลงมา

(พรเทพ พรทวี : อานุภาพแห่งความรัก)

บทร้องดังกล่าวมีความไพเราะด้วยการใช้คำสัมผัสเชื่อมโยงในแต่ละวรรค การเล่นคำที่มีเสียงพยัญชนะเดียวกัน การใช้คำซ้อนเพื่อเสียง ซึ่งคำเหล่านี้เป็นคำธรรมดา แต่เมื่อนำมาร้อยเรียงอยู่ในบทร้องลิเกทำให้เกิดความไพเราะได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้มีการใช้อุปมาเปรียบความสวยงามของหญิงสาวเหมือนนางฟ้าลงมาจากสวรรค์

3.1.3 คำซ้อน การใช้คำซ้อนนับเป็นศิลปะการใช้ถ้อยคำอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้เสียงไพเราะและมีความหมายแจ่มชัดยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างบทร้องต่อไปนี้

ผู้**เก่งกล้า**ผกาแก้ว ดูช่าง**เพริศแพร้ว**สวยพริ้ง
สมศักดิ์ศรีดีไปทุกสิ่ง ไม่**เย่อหยิ่ง**ริษยา

(พรเทพ พรทวี : อานุภาพแห่งความรัก)

3.1.4 คำสรรพนาม เป็นการใช้คำแทนผู้ส่งสาร ผู้รับสาร และผู้ถูกกล่าวถึง ปรากฏชัดเจนทั้งในบทร้องและบทพูดของผู้แสดง ดังตัวอย่างบทร้องต่อไปนี้

อดีตเคยดับเกิดกับบิดา ไอ้ขุน**มัน**ฆ่าพิฆาต
บิดาของ**ข้า**ชะตาต้องขาด **กู**จะขออาฆาตตามเข่น

(พรเทพ พรทวี : จอมทัพสุโขทัย)

คำสรรพนามในบทร้องนี้ ได้แก่ ข้า กู เป็นคำแทนตัวผู้พูด มัน เป็นคำใช้เรียกบุคคลที่ผู้พูดกล่าวถึง

3.1.5 คำราชาศัพท์ เป็นการใช้คำให้เหมาะสมกับบุคคลและกาลเทศะตามเนื้อเรื่องที่แสดงส่วนใหญ่มักเป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เช่นเดียวกับละครไทยในอดีต จึงต้องมีการใช้คำราชาศัพท์ด้วย ถึงแม้การใช้คำราชาศัพท์ของลิเกอาจจะไม่ถูกต้องตามแบบแผนนักเนื่องจากจำต่อ ๆ กันมาจากนักแสดงรุ่นเก่า หรือบางครั้งใช้ในลักษณะจงใจให้ตลกขบขันก็ไม่ถือว่าเป็นข้อบกพร่อง ในยุคปัจจุบันแม้เนื้อเรื่องที่ใช้แสดงลิเกจะเปลี่ยนไป โดยมักนิยมแต่งเรื่องขึ้นใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อม แต่ก็ยังมีเรื่องเกี่ยวกับกษัตริย์เจ้าเมือง หรือเจ้านายชั้นสูง ดังนั้นจึงยังคงมีการใช้คำราชาศัพท์อยู่ นับว่าเป็นการรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมทางภาษาที่น่าชื่นชมอย่างหนึ่งของการแสดงลิเก ตัวอย่างบทร้องที่ใช้คำราชาศัพท์

พระจอมสุรางค์เกศรา เป็นพระชายามียศ
พร้อมราชธิดาและพระโอรส มาคอยฟังกฎไม่เกี่ยง

(พรเทพ พรทวี : ปาฏิหาริย์แห่งรัก)

บทร้องนี้มีคำราชาศัพท์ปรากฏอยู่ ได้แก่ พระชายา แปลว่า ภรรยา ราชธิดา แปลว่า ลูกสาว พระโอรส แปลว่า ลูกชาย นับว่าสามารถใช้คำได้เหมาะสมกับบทบาทของตัวละครในเรื่องซึ่งกล่าวถึงกษัตริย์

3.1.6 คำภาษาต่างประเทศ คำภาษาต่างประเทศที่ลิเกนำมาใช้มักเป็นคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษซึ่งปรากฏในบทร้องเพลงออกแขก บทสนทนาของผู้แสดง และบทร้องดำเนินเรื่อง ดังนี้

“วันหยุด**ฮอลิเดย์**มาชมลิเกกันให้สำราญ” คำว่า ฮอลิเดย์ มาจากคำ holiday ในภาษาอังกฤษ แปลว่า วันหยุด

“เชิญครับทุกท่านพิสูจน์ผลงานมา**เชียร์**มาชม” คำว่า เชียร์ มาจากคำ cheer ในภาษาอังกฤษ แปลว่า ชื่นชม

“ผมทำความดีมี**เครดิต** รับใช้องค์กฤษฎา” คำว่า เครดิต มาจากคำว่า credit ในภาษาอังกฤษ แปลว่า ความเชื่อถือ

3.1.7 คำสแลง คำสแลง คือ ถ้อยคำหรือสำนวนที่ใช้เข้าใจกันเฉพาะกลุ่มหรือชั่วระยะเวลาหนึ่ง ไม่ใช่ภาษาที่ยอมรับกันว่าถูกต้อง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 1181) การแสดงลิเกนำคำสแลงมาใช้ในการขับร้องและการเจรจาของผู้แสดง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ทูลสังขทัตไอ้คนที่เรามาท้า นี่แหละคือไอ้**จอมซ่า**ขุนศึก

(พรเทพ พรทวี : จอมทัพสุโขทัย)

คำว่า จอมซ่า หมายถึง อวดเก่ง เกเร

ไอ้พวกขี้เมาอย่า**เก๋า**มาก ไอ้พวก**กาก ๆ** เหม็นกลิ่น

(พรเทพ พรทวี : ลูกผู้ชายกู้ชาติ)

คำว่า เก๋า หมายถึง แน่ เก่งกล้าไม่กลัวใคร (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 148) คำว่า กาก ๆ หมายถึง คนเหลือเดน ไม่มีใครต้องการ

3.1.8 คำที่เป็นสำนวน การใช้สำนวนปรากฏอยู่ในบทร้องและบทสนทนา แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาทางภาษาของผู้แสดงที่สามารถเลือกสรรถ้อยคำใช้ได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่ตนกำลังสื่อสารหรือแสดงอยู่ นับว่าการใช้สำนวนเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของลิเกที่สร้างความประทับใจให้แก่ผู้ชม ตัวอย่างการใช้สำนวนในบทสนทนา

กำนันฉิ่ง: เขาว่าลูกน่ะ เลี้ยงได้แต่ตัว หัวใจน่ะเลี้ยงไม่ได้ใช่ไหม เขาเรียกอะไรนะ

เขาเรียก**ปลูกเรือนตามใจผู้อยู่ ผูกอู่ตามใจผู้นอน** พ่อพูดถูกไหม

กำนันฉิ่ง: มึงกล้า**ล้วงคองูเห่า**อย่างนั้นรึไอ้ไพรวัน ถึงได้คิดจะพาวันเพ็ญลูกสาวกูหนีไปกับมึง

(พรเทพ พรทวี : อานุภาพแห่งความรัก)

สำนวน ปลูกเรือนตามใจผู้อยู่ ผูกอู่ตามใจผู้นอน หมายถึง ทำตามความพอใจของผู้ที่จะได้รับผลโดยตรง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 726)

สำนวน ล้วงคองูเห่า หมายถึง บังอาจลักขโมยหรือล่อลวงเอาทรัพย์สินเป็นต้น จากผู้ที่น่าเกรงขาม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 1038)

3.1.9 คำแสดงอารมณ์ความรู้สึก

3.1.9.1 คำแสดงอารมณ์ความรู้สึกเศร้า เสียใจ จากการเสียชีวิตของบิดา มารดา สามี ภรรยา บุตร คนรักหรือผิดหวังจากคนรัก ถูกแย่งชิงคนรัก ดังตัวอย่างบทร้องนี้

ยืนหวั่นไหวเจ้าไพรวัน ผมยืนตัวสั่นเหงื่อกระเซ็น
ความรักของผมกับวันเพ็ญ ถูกเขาขีดเส้นเสียจนสั้น
ผมคงวุ่นวายเพราะไม่ได้วิวาห์ ไปตายเสียดีกว่าไพรวัน

(พรเทพ พรทวี : อานุภาพแห่งความรัก)

3.1.9.2 คำแสดงอารมณ์ความรู้สึกโกรธ ไม่พอใจ จากเหตุการณ์ข้าศึกยกทัพมาประชิดติดเมือง การต่อสู้แย่งชิงคนรัก สู่ขอหญิงสาวแต่ถูกปฏิเสธ ดังตัวอย่างบทร้องนี้

กูจะบุกน้ำข้ามแดน จะทวงความแค้นกลับคืน
ชีวิตผมต้องขมขื่น สุดจะขืนค่ำเช้า
ถ้าได้เปรียบแล้วกูจะเหยียบอก ฆ่ามันให้ตกตายตาม

(พรเทพ พรทวี : จอมทัพสุโขทัย)

3.1.9.3 คำแสดงอารมณ์ความรู้สึกตกใจ หวาดกลัว จากเหตุการณ์เมื่อมีลางบอกเหตุ เช่น เงาหัวไม่มี ขณะก้าวจากเรือนแล้วบันไดหัก ดังตัวอย่างบทร้องต่อไปนี้

นี่ตัวผมเมาใช่ไหม หรือจิตฝักใฝ่ตาฝาด
นั่งใจร้อนผ่าวหรือเงาพลัด เล่นเอายอดหวาดผวา
ต้องนั่งใจตกอกเต้น ยอดมองไม่เห็นเงาหัว
หรือเงาตามติดถึงตัว นั่งคิดไปทั่วหมดท่า
จึงร้องเรียกพ่อ พ่อ พ่อ ให้รีบมาต่อชะตา

(พรเทพ พรทวี : ลูกผู้ชายกู้ชาติ)

3.1.9.4 คำแสดงความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว จากเหตุการณ์ที่ได้รับมอบหมายให้ยกทัพไปทำศึกสงคราม ดังตัวอย่างบทร้องต่อไปนี้

เกล้าขออาสาพาตัวเสี่ยง โดยที่ไม่เลี่ยงหลีกลี้
นำราชธิดาพาคนดี ชีวิตยอมพลีไม่พ่าย
ขอยกกองทัพเข้าไปเถือ จะไม่ให้มันเหลือลวดลาย

(พรเทพ พรทวี : อานุภาพแห่งความรัก)

3.1.9.5 คำตลกขบขันหรือที่เรียกว่า “มุกตลก” คือ การใช้คำพูดหรือคำร้องที่ทำให้เกิดความสนุกสนาน ผ่อนคลายความตึงเครียด ซึ่งมักเป็นคำพูดหรือคำร้องของตัวตลก รวมถึงผู้แสดงคนอื่น ๆ แม้แต่พระเอก นางเอก หรือตัวโกงก็มีคำพูดที่เป็นมุกตลกอยู่ในการแสดงเสมอ การใช้คำตลกขบขันนี้ถือเป็นภูมิปัญญาเฉพาะตัวของ ผู้แสดง ถือว่าเป็นผู้มีปฏิภาณไหวพริบในการใช้ภาษา เพราะนอกจากจะพูดได้อย่างแคล่วคล่อง ชัดเจน ไม่ติดขัด แล้วยังต้องหาวิธีพูดที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความสนุกสนานอีกด้วย

3.1.10 คำศัพท์เฉพาะของลิเก เป็นคำที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้เรียกสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในวงการลิเก บางคำใช้กับลิเกโดยเฉพาะ เช่น ยี่เก นาฏดนตรี รานิเกลิง ออกแขก เต้นแขก ลงโรง ลาโรง ตัวโกง นางโกง ตัวโจ๊ก นางโจ๊ก แม่ยก ฯลฯ บางคำอาจใช้ร่วมกับศิลปะการแสดงชนิดอื่นได้ เช่น ไหว้ครู โหมโรง พระเอก นางเอก นายโรง กำนล เป็นต้น

3.2 การใช้ภาพพจน์

ภาพพจน์หมายถึง ถ้อยคำที่เป็นสำนวนโวหารทำให้นึกเห็นเป็นภาพถ้อยคำที่เรียบเรียงอย่างมีชั้นเชิง เป็นโวหาร มีเจตนาให้มีประสิทธิผลต่อความคิด ความเข้าใจ ให้จินตนาการและถ่ายทอดอารมณ์ได้อย่างกว้างขวางลึกซึ้งกว่าการบอกเล่าที่ตรงไปตรงมา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 867) ภาพพจน์ที่มักปรากฏในบทร้องและบทพูดการแสดงลิเก ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ และสัญลักษณ์

3.2.1 อุปมา (Simile) หมายถึง สิ่งหรือข้อความที่ยกมาเปรียบ มักใช้เข้าคู่กับอุปไมยในประโยค เช่น เรื่องนี้มีอุปมาฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น หรือหมายถึง เปรียบเทียบ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 1427) ตัวอย่างการใช้อุปมาในบทร้อง

อุตส่าห์ปลูกรักไว้กลางรก ยังมีต้นโศกขึ้นแซง
รักผมต้องโรยโหยแห้ง ไม่อาจจะแย่งยอดหญิง
ผมยืนตัวชาเย็นเฉียบ เหมือนโดนเขาเสียบอกยิง

(พรเทพ พรทวี : อานุภาพแห่งความรัก)

การใช้อุปมา ในบทร้องนี้ เป็นการเปรียบเทียบความรู้สึกเจ็บปวดที่ถูกกีดกันความรักว่าเหมือนกับถูกยิงที่อก

3.2.2 อุปลักษณ์ (Metaphor) หมายถึง กล่าวเปรียบโดยตรงระหว่างสิ่งที่มีคุณสมบัติร่วมบางประการของสองสิ่งหรือมากกว่านั้น โดยมีคำแสดงเปรียบเทียบนั้นว่า “เป็น” “คือ” “เท่ากับ” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552, น. 569) ตัวอย่างอุปลักษณ์ในบทร้อง

องค์นาฏนารีผู้มีหลัก รักษายศศักดิ์สูงส่ง
เป็นเชื้อหงส์ทรงหวงแหน ใครไม่ดูแคลนสูงค่า

(พรเทพ พรทวี : อานุภาพแห่งความรัก)

การใช้อุปลักษณ์ ในบทร้องนี้ เป็นการเปรียบความสูงศักดิ์ของหญิงสาวว่าเป็นหงส์ซึ่งถือว่าเป็นผู้เกิดในตระกูลสูงส่ง

3.2.3 สัญลักษณ์ (Symbol) หมายถึง สิ่งที่กำหนดนิยมกันขึ้นเพื่อให้ใช้หมายความแทนอีกสิ่งหนึ่ง เช่น ตัวหนังสือเป็นสัญลักษณ์แทนเสียงพูด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 1163) ตัวอย่างการใช้สัญลักษณ์ในบทร้อง

องค์รามสิงห์เลี้ยงเสือ เลี้ยงไว้ให้เหนือมนุษย์
เราฝึกซ้อมพร้อมพิสูจน์ เป็นวีรบุรุษทั้งหลาย

(พรเทพ พรทวี : อานุภาพแห่งความรัก)

การใช้สัญลักษณ์ ในบทร้องนี้ กล่าวถึง เสือ เพื่อสื่อความหมายว่า เป็นสิ่งแทนของ ความดุร้าย วีรบุรุษ สื่อความหมายถึง ผู้มีความกล้าหาญ

สรุปและอภิปรายผล

การแสดงลิเกคณะพรเทพ พรทวี มีรูปแบบการสื่อสารที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมการแสดงที่มีแบบแผนสืบทอดมาจากบรรพบุรุษคือ เริ่มด้วยการไหว้ครู การโหมโรง การรำถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การออกแขก การแสดง และจบลงด้วยการลาโรง ซึ่งในแต่ละขั้นตอนของการสื่อสารมีองค์ประกอบครบถ้วน ได้แก่ ผู้ส่งสาร ผู้รับสาร สาร สื่อ และผลที่ปรากฏ นอกจากนี้การสื่อสารแต่ละเหตุการณ์ยังมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนคือ ให้ความบันเทิงแก่ผู้ชม โดยขั้นตอนการแสดงถือว่ามีความสำคัญมากที่สุด การแสดงลิเกเน้นด้านการร้อง การเจรจา การแสดงบทบาทและดำเนินเรื่องอย่างสนุกสนาน ถูกใจผู้ชม สอดคล้องกับ พิเชฐ สายพันธ์ และ นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ (2541, 13) ที่กล่าวว่า “การแสดงต้องทำให้เป็นที่ต้องตา ติดใจมากที่สุด เพราะมีข้อจำกัดในเรื่องของเวลา โอกาสของการแสดง สถานที่ คนดู” ซึ่งผลงานการแสดงลิเกคณะพรเทพ พรทวี มีคุณสมบัติเด่นทั้งด้านการร้อง การรำ การเจรจา และการแสดงบทบาทซึ่งสร้างความสนุกสนาน ความประทับใจ และเป็นที่นิยมชมชอบของประชาชนทุกครั้งที่แสดง นับว่าเป็นกระบวนการสื่อสารที่มีคุณภาพและสัมฤทธิ์ผล สอดคล้องกับ จิรวัฒน์ เพชรรัตน์ และ อัมพร ทองใบ (2555, 92) ที่กล่าวว่า “การสื่อสาร

สามารถสร้างความบันเทิงผ่านสื่อหลากหลายชนิด ซึ่งการสื่อสารเพื่อความบันเทิงเป็นพฤติกรรมเชิงคุณภาพของบุคคลที่ช่วยให้เกิดสมดุลในจิตใจ ทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข” นอกจากนี้การแสดงลิเกยังเป็นการสื่อสารที่มีส่วนช่วยประสานคนในสังคมให้มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข นับว่าสอดคล้องกับ ธนู ทดแทนคุณ และ กานต์รวี แพทย์พิทักษ์ (2557, 48) ที่กล่าวว่าการสื่อสาร “เป็นเครื่องมือในการสนองตอบความต้องการและความพึงพอใจของมนุษย์ ช่วยให้มนุษย์เข้าใจตนเองและสิ่งแวดล้อมรอบตัว เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างและธำรงรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน ช่วยเสริมสร้างสุขภาพ จิตใจและร่างกายของมนุษย์ให้ดีขึ้น”

ภาษาที่ใช้ในการแสดงลิเกมีทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษา เพื่อสื่อความหมายให้ผู้ชมเกิดการรับรู้และเข้าใจร่วมกัน วัจนภาษา ได้แก่ คำพูด เนื้อเรื่อง และบทร้อง อวัจนภาษา ได้แก่ ดนตรีและเพลง การรำ การใช้กิริยาท่าทาง สีหน้า แววตา น้ำเสียงและอารมณ์ การแต่งกาย การแต่งหน้า เวที ฉาก แสง เสียง และอุปกรณ์ การแสดงลิเกคณะพรเทพ พรทวี ทั้งผู้แสดงและผู้ประกาศการแสดงสามารถใช้วัจนภาษาสื่อสารกับผู้ชมได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา ออกเสียงชัดเจน น้ำเสียงแจ่มใส ไพเราะน่าฟัง ระดับภาษาที่ใช้เหมาะสมกับบุคคล กาลเทศะ และวัตถุประสงค์ สอดคล้องกับ จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ และวีรวัฒน์ อินทรพร (2558, น. 3) ที่กล่าวว่า “ผู้ส่งสารจะต้องเลือกใช้ภาษาที่ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ ชัดเจน กะทัดรัด และสละสลวย เลือกใช้ภาษาให้เหมาะกับระดับของบุคคล วัตถุประสงค์ และกาลเทศะในการสื่อสาร เพื่อให้การสื่อสารทุกครั้งมีประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ผลสูงสุด” และสอดคล้องกับ สัญรญา นวลศิริ (2560, น. 30) ที่กล่าวว่า “การใช้คำที่ถูกต้องตรงความหมาย เหมาะกับบุคคล เหมาะกับกาลเทศะ เหมาะกับบริบท เหมาะกับความรู้สึก และเหมาะกับวัฒนธรรมของคู่สื่อสารจะทำให้เข้าใจความหมายตรงกัน คู่สื่อสารพอใจเพราะรู้สึกว่าผู้ส่งสารให้เกียรติเลือกใช้คำได้เหมาะกับฐานะตำแหน่งของผู้รับสาร และที่สำคัญคือเลือกคำมาใช้ได้เหมาะกับวัฒนธรรมของผู้รับสาร ย่อมทำให้คู่สื่อสารเกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน ผลการสื่อสารย่อมสัมฤทธิผลตามวัตถุประสงค์”

สำหรับการใช้อวัจนภาษาในการสื่อสารนั้น ดนตรีและเพลงนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ใช้ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบการแสดง การรำถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นแรงจูงใจแก่ผู้ชมโดยมีข้อสังเกตว่าศิลปินลิเกที่รำได้อ่อนช้อย งดงาม จะสร้างความประทับใจและความเพลิดเพลินได้เป็นอย่างดี ดังนั้นการแสดงลิเกในปัจจุบันจึงยังคงรักษาการรำไว้เป็นแบบแผนของการแสดง

การแต่งกายและแต่งหน้าถือเป็นอวัจนภาษาที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของลิเก จะเห็นได้ว่าผู้แสดงทั้งชายและหญิงส่วนใหญ่แต่งกายด้วยชุดเพชรที่มีรูปแบบและสีสันสดใส สวมเครื่องประดับแพรวพราว แต่งหน้าสวยงาม คมเข้ม เพื่อให้เข้ากับแสงไฟและสร้างความตื่นตาตื่นใจให้แก่ผู้ชม จุดเด่นของการแต่งกายคือ เมื่อออกมาแสดงในฉากเดียวกันผู้แสดงทุกคนแต่งกายด้วยชุดสีโทนเดียวกันทำให้ดูสวยงาม มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หากพิจารณาโดยภาพรวมถือได้ว่าการแสดงลิเกมีการใช้วัจนภาษาและอวัจนภาษาได้อย่างสอดคล้องกัน ซึ่งสร้างความประทับใจให้แก่ผู้ชมได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะ “ผู้ชมส่วนใหญ่ที่มาชมการแสดงลิเกต้องการฟังการร้องกลอนลิเก ได้ชมการเจรจาโต้ตอบกันไปมาของนักแสดง หรือนักแสดงกับผู้ชม ต้องการชมการแต่งตัว แต่งหน้าด้วยเสื้อผ้าชุดลิเกที่สวยงาม ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์สำคัญของลิเก” (ศุภมน อาภานันท์, 2554, น. 200)

ลักษณะภาษาที่ใช้สื่อสารในการแสดงลิเก จำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ 1) การใช้คำ ได้แก่ คำง่าย สื่อความหมายชัดเจน ตรงไปตรงมา คำไพเราะ สละสลวย สัมผัสคล้องจอง คำซ้อน คำสรรพนาม คำราชาศัพท์ คำภาษาต่างประเทศ คำสแลง คำที่เป็นสำนวน คำแสดงอารมณ์ความรู้สึก คำศัพท์เฉพาะของลิเก 2) การใช้ภาพพจน์ ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ และสัญลักษณ์ ลิเกเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ผู้ชมส่วนใหญ่เป็นชาวบ้าน ดังนั้นจึงใช้ภาษาแบบชาวบ้านคือ คำง่าย สื่อความหมายชัดเจน ตรงไปตรงมา แม้จะมีคำเรียกผู้หญิงว่า “อี” ผู้ชายว่า “ไอ้” ใช้คำสรรพนามว่า “กู มึง มัน” หรือแม้จะมีคำด่าบ้างก็นับว่าเป็นธรรมชาติ ถือเป็นการสร้างสีสัน มีความเป็นกันเอง ไม่ถือว่าหยาบคาย ทำให้ผู้ชมรู้สึกมีอารมณ์ร่วมในการชมด้วย แต่โดยภาพรวมแล้วลิเกใช้คำไพเราะ สละสลวย และมีสัมผัสคล้องจองมากกว่า เพราะลิเกเน้นการขับร้อง บทร้องของลิเกมีลักษณะเป็นร้อยกรองชนิดหนึ่งจึงมีจุดเด่นอยู่ที่คำสัมผัส การเล่นคำ เล่นเสียง แม้คำพูด คำเจรจาก็ยังมีสัมผัสคล้องจอง มีคำซ้อนเพื่อเสียง และมีการใช้คำให้เหมาะสมกับบุคคลและกาลเทศะคือ คำราชาศัพท์ นับว่ารักษาแบบแผน รักษาวัฒนธรรมอันดีงามนี้ไว้อย่างน่าชื่นชม การใช้คำภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษและคำสแลง แสดงให้เห็นถึงความทันสมัยในยุคเทคโนโลยีสารสนเทศที่ลิเกสามารถนำถ้อยคำที่ได้ยินได้ฟังทางสื่อต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้กับการแสดงทั้งในบทร้องและบทสนทนา สอดคล้องกับ ศุภมน อาภานันท์ (2554, 197) ที่กล่าวว่า “การใช้คำภาษาอังกฤษและคำสแลงทำให้เห็นความสามารถทางกวีหรือปฏิภาณในการใช้ภาษาของผู้ร่วมเหตุการณ์ฝ่ายคณะลิเกที่ปรับ รับ หรือสร้างคำขึ้นมา

ใช้ใหม่ในการแสดงลิเก นอกจากจะมีคำที่สื่อความหมายมากขึ้น ยังช่วยให้แต่งบทร้องหรือบทพูดในการดำเนินเรื่องได้หลากหลายที่ยังคงสื่อความหมายได้ชัดเจน และถูกต้องตามฉันทลักษณ์ด้วย” ส่วนการใช้คำแสดงอารมณ์ความรู้สึกนั้นจะเห็นได้ว่า ผู้แสดงเป็นผู้สื่อสารด้วยตนเองทั้งการร้อง การรำ การพูดสนทนา การแสดงสีหน้า ท่าทาง หรือบทบาท จึงพบว่ามีการใช้วัจนภาษาและอวัจนภาษาที่สะท้อนอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของตัวละครหรือผู้แสดงได้สอดคล้องกันเป็นอย่างดี

การใช้ภาพพจน์ซึ่งมักปรากฏอยู่ในบทร้องมากกว่าบทพูดนั้นทำให้เกิดความไพเราะสละสลวยและช่วยเพิ่มความสะเทือนอารมณ์ เช่น การใช้อุปมาเปรียบสิ่งหนึ่งว่าเหมือนอีกสิ่งหนึ่งเพราะสิ่งที่นำมาเปรียบนั้นมีความหมายสอดคล้องกับความหมายของคำร้องหรือคำพูด เช่น เปรียบความรู้สึกเจ็บปวดหัวใจเพราะถูกกีดกันความรักว่าเหมือนถูกเสียบอก เปรียบความสูงส่งสง่างามของราชธิดากษัตริย์เป็นหงส์ นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้ฟังผู้ชมสามารถจินตนาการเห็นภาพได้ชัดเจน คุณค่าของการใช้ภาพพจน์ดังกล่าวสอดคล้องกับ สุจริต เพียรชอบ (2539, 84) ที่กล่าวว่า “ภาพพจน์เป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเห็นภาพได้กระจ่างชัด เข้าใจความหมาย เข้าถึงความคิดและความรู้สึกของผู้ประพันธ์ และสามารถถ่ายทอดความรู้สึกและความคิดเหล่านั้นมาเป็นของผู้อ่านเองจนเกิดความซาบซึ้งในวรรณกรรม ข้อความหรือคำพูดเหล่านั้นอาจจะเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรองก็ได้”

จากคุณลักษณะเด่นของการใช้ภาษาดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาทางภาษาที่ผู้แสดงลิเกมีความคิดสร้างสรรค์ในการใช้ถ้อยคำให้ไพเราะ สละสลวย มีชั้นเชิง เพื่อสื่อความหมายให้ผู้ฟังหรือผู้ชมเกิดความเข้าใจ เกิดจินตนาการ และเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกในการแสดงที่ลิเกถ่ายทอดออกมาได้อย่างลึกซึ้งประทับใจ สอดคล้องกับ เฉิดฉันท์ ดอกแก้ว (2543) ที่กล่าวว่า “มีการเลือกสรรคำที่ไพเราะ ใช้สำนวนโวหารได้เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง มีการใช้ภาพพจน์ทำให้ผู้ชมได้รับรสภาษาและเกิดจินตนาการ” นับว่าภาษาที่ใช้สื่อสารในการลิเกมีคุณค่าในเชิงวรรณศิลป์ และเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าสมควรอนุรักษ์ให้ธำรงสืบไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1. สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ภาษาเพื่อการสื่อสารในวรรณกรรมหรือการแสดงประเภทอื่น ๆ ได้ นอกจากนี้ยังสามารถนำไปเป็นแนวทางให้นักศึกษาหรือ

ผู้สนใจทั่วไปดูลิเกอย่างมีวิจารณญาณและเข้าใจมากยิ่งขึ้น รวมถึงศิลปินลิเกสามารถนำไปเป็นแนวทางพัฒนาทักษะทางภาษาในการแสดงลิเก

2. เป็นแนวทางสำหรับครู อาจารย์ และนักศึกษา สามารถนำงานวิจัยนี้ไปประกอบการศึกษารายวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ในหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต (5 ปี) ของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์หรือสถาบันการศึกษาอื่นที่จัดการเรียนการสอนในรายวิชาเกี่ยวกับภาษาเพื่อการสื่อสาร

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาภาษาเพื่อการสื่อสารในการแสดงลิเกของคณะอื่นและคณะลิเกภาคอื่น ๆ

2. ควรศึกษาภาษาเพื่อการสื่อสารในศิลปะการแสดงประเภทอื่น ๆ เช่น การแสดงโขน ละคร และเพลงพื้นบ้าน

รายการอ้างอิง

กรองแก้ว แรงเพ็ชร์. (2549). **องค์ประกอบการแสดงลิเกคณะพรเทพ พรทวี.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

คณะกรรมการวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร. (2557). **ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร** (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

จิรวัฒน์ เพชรรัตน์ และอัมพร ทองใบ. (2555). **ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ และ วีรวัฒน์ อินทรพร. (2558). **ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เฉิดฉันท์ ดอกแก้ว. (2543). **การวิเคราะห์เนื้อหาของลิเกลูกบท.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ธนู ทดแทนคุณ และ กานต์รวี แพทย์พิทักษ์. (2557). **ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

พรเทพ พรทวี. **กาหลงกรุง**. การแสดงลิเก, 22 มีนาคม 2561.

_____. **จอมทัพสุโขทัย**. การแสดงลิเก, 17 ธันวาคม 2560.

_____. **ปาฏิหาริย์แห่งรัก**. การแสดงลิเก, 31 ธันวาคม 2560.

_____. **ลูกผู้ชายกู้ชาติ**. การแสดงลิเก, 8 ธันวาคม 2560.

_____. **อานุภาพแห่งความรัก**. การแสดงลิเก, 2 พฤศจิกายน 2560.

พิเชฐ สายพันธ์ และ นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ. (2541)**. ฟ้อนภูไท: พิธีกรรมการแสดงกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม.** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

รัตนะ บัวสนธ์ และคณะ. (2554). **ฉากแห่งชีวิตจ้าวและไพร่ของชาวลิเก.** พิษณุโลก: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554.** กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.

_____. (2552). **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย**. กรุงเทพฯ: ยูเนียน อุลตร้าไวโอเร็ต.

ศุภมน อาภานันท์. (2554). **การแสดงลิเกคณะทวีป-ชัยณรงค์ วงษ์เทวัญ: การศึกษาตามแนวชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สัญรญา นวลศิริ. (2560). **ท่วงทำนองภาษาและกลวิธีการถ่ายทอดธรรมะในงานเขียนของพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุจริต เพียรชอบ. (2539). **ศิลปะการใช้ภาษา**. กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว.